

Actualiteiten en Wetenswaardigheden

Strategie Beleid en Kenniscentrum

T.b.v. de RvB-vergadering van 23 januari 2024

In de Actualiteiten & Wetenswaardigheden rapporteren de beleidsmedewerkers van SBK periodiek over de zaken waar zij mee bezig zijn en die voor iedereen van belang kunnen zijn.

Actualiteiten

Afdeling P&C

Verkenning SZW Toezicht naar ketensamenwerking

SZW Toezicht is per 1 november van start gegaan met een verkenning naar het onderwerp ketensamenwerking. De aanleiding voor deze verkenning is de toenemende mate van ketenafhankelijkheid in overheidsdienstverlening en de daaruit volgende adviezen over ketensturing die de afgelopen jaren zijn gepubliceerd door SZW en Werk aan de Uitvoering (WAU). De focus zal liggen op het werken als één (overheid), waarbij SZW als verantwoordelijk ministerie, UWV en de SVB als partners samenwerken binnen de keten Derdenbeslag. Binnen UWV zijn Uitkeren, Gegevensdiensten en BKWI de op inhoud betrokken organisatieonderdelen. De verkenning is enkel beschrijvend van aard, er wordt geen oordeel aan verbonden en er worden geen aanbevelingen gedaan. Echter worden er wel knelpunten en inzichten voor verbetering in de verkenning geïnventariseerd. Toezicht SZW verwacht de conceptrapportage op 1 april 2024 op te leveren. Voor UWV is deze verkenning interessant, omdat het al langjarig in meerdere rollen en in verschillende intensiteiten betrokken is geweest bij de keten Derdenbeslag. [REDACTED]

Afdeling Inkomen

Advies SER Balans in maatschappelijk verlot. Naar een nieuw verlotkader: stroomlijnen en vereenvoudigen

De SER heeft voor de Kerst hun advies over balans in maatschappelijk verlot afgerond en naar SZW en de Tweede Kamer verstuurd: [Balans in maatschappelijk verlot](#). De SER signaleert in het advies dat in het verlotstelsel sprake is van een grote complexiteit aan verlotregelingen. Die complexiteit is er zowel vanuit het perspectief van de werkgever als uit dat van de werknemer. Voor de werkgever geldt dit zowel in administratieve zin (bijvoorbeeld verschillende momenten van aanvraag) als rechtspositionele zin (zeggenschap over de inroosting van verlot). Voor de werknemer zit de complexiteit vooral in het krijgen van inzicht in de financiële consequenties van verlotopname, aldus de SER. Daar komt bij dat bij ingrijpende gebeurtenissen zoals de geboorte van een kind mensen minder goed om kunnen gaan met ingewikkelde regelingen; het doenvermogen staat dan onder druk.

De SER bepleit in hun advies een clustering van drie pijlers: zorg voor kinderen, zorg voor naasten en persoonlijke situaties. Binnen de clusters is het advies om de verlotregelingen die daaronder vallen zoveel mogelijk te stroomlijnen door regelingen samen te voegen en voorwaarden gelijk te trekken. Hieraan wordt toegevoegd dat sociale partners nadrukkelijk geen versoering beogen van bestaande rechten. Het draagt bij aan de begrijpelijkheid voor degenen die gebruik willen maken van hun recht op verlot en stelt werknemers beter in staat om een keuze te maken die goed past bij hun persoonlijke situatie. Het biedt ook duidelijkheid en overzicht aan werkgevers over de verlotrechten van hun werknemers en hun rol bij de aanvraag van de verlotuitkering. Daarnaast geeft de SER aan dat zij een betere balans willen in de financiële lasten van het Wazo-stelsel tussen werkgevers, werknemers en overheid en dat zij een betere balans willen in de zeggenschap bij de opname van het verlot.

Het advies van de SER sluit aan op wat ook eerder door UWV is aangegeven in de Knelpuntenbrief 2022: [Knelpuntenbrief UWV 2022](#), waarbij UWV aangeeft dat het huidige verlotstelsel rondom geboorte en zorg voor kinderen onoverzichtelijk is voor ouders en werkgevers en vraagt om harmonisatie en samenvoegen van regelingen. Daarnaast sluit het advies ook aan op de Kamerbrief start vereenvoudiging verlotstelsel die 12 juli 2023 door SZW met de Tweede Kamer is gedeeld: [Kamerbrief start vereenvoudiging verlotstelsel](#), waarbij de minister vereenvoudigingsvoorstellen doet om voorwaarden tussen regelingen gelijk te trekken. SZW is van plan om binnenkort een brief met de Tweede Kamer te delen waarbij zij grotere stelselwijzigingen voorstellen, waarbij zij de clusterindeling aanhouden die geadviseerd wordt door de SER. [REDACTED]

Wetenswaardigheden

Afdeling Kenniscentrum

Arbeidsmigratie: Oplossing voor economie en demografie?

De Adviesraad Migratie heeft een verkenning uitgevoerd naar de bijdrage die arbeidsmigratie kan leveren om toekomstige demografische uitdagingen te verlichten. Daarbij is de optie van meer arbeidsmigratie afgezet tegen andere opties om de beroepsbevolking te vergroten zoals verdere verhoging van de AOW-leeftijd en een hogere arbeidsparticipatie. Het rapport is op 11 december 2023 gepubliceerd en door prof. Paul de Beer bij de Adviesraad gepresenteerd. Deze samenvatting gaat in op de onderdelen die grote relevantie hebben voor de arbeidsmarkt en op de periode tot 2040.

Uitgaand van de middenvariant van de CBS-bevolkingsprognoses en een pensioenleeftijd van 67 jaar zal de potentiële beroepsbevolking tot 2028 nog lichtjes stijgen en daarna tot 2040 dalen. Bij een verdere stijging van de toekomstige AOW-leeftijd, die gekoppeld is aan de levensverwachting, zal de potentiële beroepsbevolking tot 2040 met slechts 0,2 miljoen stijgen. Bij een extra netto arbeidsmigratie van 50 duizend per jaar zou de potentiële beroepsbevolking tot 2040 met 0,8 miljoen groeien. Deze extra arbeidsmigratie heeft hetzelfde effect op het totaal aantal beschikbare arbeidsuren als (1) de netto-participatiegraad jaarlijks met een 0,5 procentpunt laten stijgen (2) de AOW-leeftijd jaarlijks met 3,5 maand extra ophogen of (3) parttimers jaarlijks 20 minuten per week langer laten werken.

Volgens de prognoses en simulaties is de welvaartsgroei vooral in het tijdvak 2030-2040 beperkt. Wanneer wordt uitgegaan van een vaste AOW-leeftijd van 67 jaar zonder extra migratie, zal het bbp per hoofd van de bevolking in deze periode zelfs dalen. Alleen bij een stijgende AOW-leeftijd en extra arbeidsmigranten zal het bbp per capita nog iets kunnen stijgen. Bovendien is de toekomstige economische groei sterk afhankelijk van de ontwikkeling van de arbeidsproductiviteit, die met grote onzekerheid omgeven is.

De mate waarin arbeidsmigratie bijdraagt aan de welvaart in Nederland is sterk afhankelijk van de arbeidsproductiviteit respectievelijk het loon van de arbeidsmigranten. Hun berekening wijst uit dat als het bruto jaarloon van arbeidsmigranten onder het gemiddelde bbp per hoofd van de bevolking in Nederland ligt, namelijk € 40.000, deze arbeidsmigrant op korte en lange termijn een negatieve bijdrage levert aan de welvaart. Wanneer het bruto jaarloon van arbeidsmigranten daarentegen boven het gemiddelde bbp per werkende in Nederland ligt, namelijk € 69.000, dan is er op korte en middellange termijn een positieve bijdrage. Bij een loon tussen de € 40.000 en € 69.000 zal er op korte termijn een positieve bijdrage zijn en op lange termijn een negatieve. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat de individuele arbeidsproductiviteit (sterk) kan verschillen van de gemiddelde arbeidsproductiviteit en dat ook de leeftijd van de migrant, de gezinssituatie en de verblijfsduur relevant is. Betreft het bijvoorbeeld een alleenstaande arbeidsmigrant die vijf jaar in Nederland werkt en dan weer Nederland verlaat of is het een 60-jarige arbeidsmigrant die de familie meeneemt en in Nederland blijft wonen?

De bijdrage van arbeidsmigranten aan de welvaart en de verdeling daarvan hangt sterk samen met de kwalificaties en het soort werk waarvoor ze worden ingezet. Zo zijn er positieve effecten bij talentvolle migranten, maar zijn de positieve effecten veel zwakker bij minder talentvolle. Vooral het bedrijfsleven en hoger opgeleiden hebben baat bij migratie. Verder kan migratie positief uitwerken voor het innovatievermogen, het ondernemerschap en de handelsstromen in Nederland. De effecten van culturele diversiteit zijn meer omstrepen. Er zijn studies die laten zien dat diversiteit de prestaties van bedrijven bevordert, maar er zijn ook studies die aantonen dat diversiteit de communicatie en het vertrouwen tussen medewerkers van een organisatie belemmeren.

Voor laag opgeleiden vormen arbeidsmigranten veelal een substituut waarmee zij moeten concurreren. De beschikbaarheid van arbeidsmigranten kan betekenen dat bedrijven de arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden niet hoeven te verbeteren of dat deze zelfs verslechteren, waardoor het voor laagopgeleide gevestigde arbeidskrachten steeds minder

aantrekkelijk wordt in die functies te werken. Alleen als arbeidsmigranten werk gaan doen dat productiever is dan dat van de gemiddelde gevestigde werkende, leidt dit naar verwachting ook op langere termijn tot een hoger welvaartsniveau.

 (afdeling Arbeidsmarktinformatie en -advies)

Grip op het leven – Een onderbelicht begrip met grote gevolgen

Wat is grip?

"Hoe kan de overheid burgers meer persoonlijke controle geven, zodat zij hun levensdoelen dichterbij kunnen brengen?" Aldus de kernvraag van het meest recente rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), *Grip: Het maatschappelijke belang van persoonlijke controle*. Grip betekent dat mensen met hun handelen de omgeving effectief kunnen beïnvloeden zodat ze het hoofd kunnen bieden aan de onzekerheden van de wereld en hun (levens)doelen kunnen bereiken. Bijvoorbeeld, de mogelijkheden en middelen om scholing te volgen helpt burgers om grip te ervaren over hun loopbaan en inkomen.

Grip vereist doenvermogen, maar ook financiële middelen, sociale hulpbronnen, rechten, en een voorspelbare en navigeerbare omgeving. Wat is het verschil tussen doenvermogen en grip? De WRR beschrijft het verschil tussen doenvermogen en grip als het volgende: Doenvermogen gaat over zelfcontrole, de mate waarin iemand in staat is om te handelen; grip gaat over controle op de omgeving, de mate waarin iemand met diens handelen invloed kan uitoefenen op de omgeving.

Veel burgers ervaren weinig grip. Ze voelen zich een speelbal van een complexe wereld. De WRR laat zien dat de combinatie van onzekerheid en gebrek aan grip kan leiden tot een slechtere gezondheid, verminderde levenstevredenheid en maatschappelijk onbehagen. Dit zijn belangrijke thema's voor de overheid. De WRR roept de overheid op om ruimte en mogelijkheden aan de burger te bieden om daadwerkelijk grip uit te kunnen oefenen. Ze spoort de overheid aan om te leren 'grip-denken.' *Wanneer je vanuit het perspectief van grip naar beleid kijkt, kun je de belangrijke maatschappelijke problemen beter begrijpen en mogelijk bestrijden.*

Wat betekent grip voor UWV

Voor UWV-cliënten, die vanwege werkloosheid en ziekte vaak onzekerheid ervaren, is grip van groot belang. Het geeft te denken: in welke mate faciliteert of ondermijnt UWV het gevoel van grip bij cliënten? Enerzijds draagt UWV bij aan grip in de vorm van een financieel vangnet; financiële zekerheid is een belangrijk hulpmiddel om grip op je leven te krijgen en je levensdoelen te realiseren. Daarnaast heeft UWV recente projecten ingezet om gevoelens van onzekerheid en machteloosheid bij cliënten te verminderen; concepten zoals maatwerk, menselijke maat en drempelloze klantreis dragen bij aan de ervaring van grip.

Gebrek aan grip verminderen

Een aantal jaren is UWV intensief bezig met doenvermogen. Vanuit de kennisagenda worden verschillende onderzoeken uitgevoerd met als doel beleid en uitvoeringsprocessen zo doenlijk mogelijk te maken. Doenlijk beleid en uitvoeringsprocessen kunnen helpen gevoelens van onzekerheid en machteloosheid weg te nemen, een proces gemakkelijker te maken en mogelijk grip te verhogen. Als we scholing wederom als voorbeeld nemen dan kan het verschil tussen doenvermogen, doenlijkheid en grip er als volgt beschreven worden. De burger heeft 1) *doenvermogen* nodig om zich te oriënteren op welke scholing diegene wil gaan doen, zich in te schrijven en de cursus tot een succesvol einde te brengen, 2) *doenlijk beleid en processen* nodig die gemakkelijk te navigeren zijn zonder te veel administratieve, procesmatige en beleidsmatige drempels, en 3) *grip* op diens eigen loopbaan als scholing hem gaat helpen om dichterbij een levensdoel te komen zoals een fijne baan en een voorspelbaar inkomen.

Grip verhogen

Volgens de WRR moet de overheid bij het maken en uitvoeren van beleid zich meer inzetten op het vergroten van grip bij burgers. Dit kan bijvoorbeeld door persoonlijke controle van burgers te vergroten. Bij UWV zijn experimenteren met het personaliseren van de inspanningsplicht van de

WW een stap in de goede richting van het grip-denken. Het (samen) opstellen van een (persoonlijk) werkplan is ook een positief voorbeeld van grip denken: hiermee ondersteunt UWV een werkzoekende om een passend plan te maken om weer aan het werk te gaan. Ook een vast aanspreekpunt binnen UWV zou kunnen bijdragen aan het gevoel van grip bij cliënten.

Het blijft echter belangrijk om onderzoek te doen naar de effecten van het aanbieden van eigen regie op het gevoel van grip voor verschillende doelgroepen. De WRR laat bijvoorbeeld zien dat (burger)participatie kan leiden tot meer gevoel van grip voor burgers met tijd en competenties om mee te doen. Voor anderen kan meer (burger)participatie het gevoel van grip juist verminderen: bijvoorbeeld voor burgers met een verlaagd doenvermogen, schulden of weinig tijd.

_____ & _____

Cliëntenparticipatie: een vervelende verplichting of de moeite waard?

Regioplan heeft in oktober 2023 het eindrapport "Cliëntenparticipatie: een vervelende verplichting of de moeite waard?" gepubliceerd. Auteurs van dit rapport zijn Rosanna Schaap, Inge Otto, Luna van Dijk, Bob van Waveren en Yannick Bleeker.

Wet- en regelgeving zoals de Participatiewet en de wet SUWI verplicht gemeenten en uitvoeringsinstanties zoals UWV en SVB om cliënten bij beleidsontwikkeling te betrekken bijvoorbeeld in de vorm van cliëntenraden, maar ze geven veel ruimte aan de invulling ervan. Uit een eerdere evaluatie in 2021 bleek dat onduidelijk is welke doelen worden beoogd met cliëntenparticipatie, wat organisaties onder cliëntenparticipatie verstaan en hoe zij daaraan invulling geven, welke beelden en verwachtingen betrokkenen hebben en welke effecten cliëntenparticipatie oplevert. Om in deze kennisbehoefte te voorzien heeft Regioplan in opdracht van het ministerie van SZW een verkennend onderzoek uitgevoerd naar cliëntenparticipatie in het domein van Sociale Zekerheid en Integratie (SZI). Dit onderzoek bestond onder meer uit (groeps)gesprekken met bestuurders en beleidsadviseurs van uitvoeringsorganisaties waaronder UWV en gemeente, enquêtes onder cliëntenraden en gemeentelijke beleidsadviseurs, en interviews met cliënten.

Cliëntenparticipatie en mate van borging in wetten

Wetten borgen vrijwel uitsluitend operationele aspecten van formele cliëntenparticipatie zoals het bestaan van een formele cliëntenraad, contact tussen bestuurders en cliëntenraden, de mogelijkheid om gevraagd en ongevraagd advies te geven en ambtelijke ondersteuning van cliëntenraden. Wettelijke kaders bieden geen of nauwelijks richting voor de doelen of de mate van cliëntenparticipatie. Ze stellen bijvoorbeeld geen kaders aan de momenten in beleidsontwikkeling waarop cliënten worden betrokken, garanderen niet dat daadwerkelijk iets met de adviezen van cliënten wordt gedaan, geven cliënten geen beslissingsmacht en stellen geen eisen aan de kwaliteit van de participatie.

Cliëntenparticipatie in de praktijk

Uitkomsten van het onderzoek laten zien dat onder belanghebbenden een eenduidig beeld bestaat namelijk dat cliëntenparticipatie als doel heeft om perspectieven van cliënten op te halen en te vertalen, en wordt gebruikt om het beleid en/of de dienstverlening beter te laten aansluiten bij de cliënt. Ook blijkt dat cliënten(raden) met name worden betrokken op het niveau van informeren, raadplegen en adviseren. Zij willen meer betrokken worden in het proces van coproduceren en adviseren. Cliënten(raden) worden met name betrokken als het beleid is bepaald en/of wordt geëvalueerd, terwijl deze fasen door hen niet als heel waardevol worden gezien. Zij worden minder vaak betrokken aan de voorkant in de beleidscyclus, de fase van agendavorming. Terwijl cliënten dat als waardevolste fase zien.

Effecten van cliëntenparticipatie en aanbevelingen voor versterken ervan

Cliënten(raden), bestuurders, beleidsmakers en landelijk stakeholders ervaren dat cliëntenparticipatie meerwaarde heeft en zich uit in onder andere doeltreffender beleid, beleid en uitvoering die beter aansluit bij cliënten en cliënten die zich meer gehoord voelen. Maar men vindt ook dat cliëntenparticipatie beter zou moeten en kunnen. Er is een vijftal belangrijke knelpunten die dat in de weg staat, namelijk: 1. onvoldoende representativiteit (het perspectief van een veelzijdige groep cliënten is onvoldoende vertegenwoordigd), 2. werving en behoud van cliënten, 3. kwaliteit van de inbreng van

cliënten is beperkt, 4. gebrek aan doorwerking van inbreng en 5. onvoldoende ondersteuning vanuit de uitvoeringsorganisatie voor de invulling van hun rol.

Aanbevelingen om cliëntenparticipatie te versterken zijn:

- Bepaal of aanpassingen in wet- en regelgeving nodig zijn. Hierbij kun je denken aan het afdwingen van benutting en doorwerking van inbreng van cliënten.
- Verken en verdiep mogelijkheden om cliëntenraden te verbeteren. Dit is op drie manier mogelijk: professionalisering, kennisuitwisseling en doorontwikkeling van gedeelde randvoorwaarden.
- Vergroot de mogelijkheid van informele participatie. Deze tijdelijke vorm van participatie is directer en andere groepen cliënten worden hiermee bereikt.

Auteur (Senior Kennisadviseur KC SBK)